

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

© Гринько Т.В., 2008

Висвітлено проблеми розвитку інноваційної інфраструктури України, проаналізовано сучасний стан та основні елементи інноваційної інфраструктури, досліджено сучасні умови та напрями розвитку інноваційної діяльності українських підприємств, визначено значення держави у формуванні та ефективному функціонуванні інституціональної складової інноваційної інфраструктури України, запропоновано заходи щодо підвищення функціонування інноваційної інфраструктури країни.

Ключові слова: інноваційна інфраструктура, технопарки, інноваційна політика, науковий потенціал, інвестиційно-інноваційна діяльність, інноваційний процес.

The problems of development of innovative infrastructure of Ukraine are reflected in the article, the modern state and basic elements of innovative infrastructure is analyzed, probed modern terms and directions of development of innovative activity of the Ukrainian enterprises, certainly role of the state in forming and effective functioning of institutional constituent of innovative infrastructure of Ukraine, measures are offered on the increase of functioning of innovative infrastructure of country.

Keywords: innovative infrastructure, techno parks, innovative politics, scientific potential, investment-innovative activity, innovative process.

Постановка проблеми

Поступове входження України в світове господарство та її адаптація до вимог європейської спільноти сприяє формуванню нових підходів до розвитку інноваційно-інвестиційної моделі економіки. Інноваційний розвиток економіки комплексно об'єднує виробництво, науку, освіту, управління, фінанси, культуру та інші складові суспільного життя. Невід'ємною складовою стратегії інноваційного розвитку економіки є інноваційна політика, що насамперед ґрунтується на створенні сприятливого інвестиційного клімату, а також формуванні дієвих структур для її реалізації і налагодження ефективного механізму взаємодії між ними, тобто формування сприятливих умов для функціонування суб'єктів інноваційної діяльності та розвитку підприємництва у інноваційній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню проблем розвитку інноваційної інфраструктури країни присвячено багато наукових праць українських учених, таких, як В. Александрова, О. Амоша, Ю. Бажал, В. Геєць [2], М. Долішній, Ю. Макогон, Б. Маліцький, В. Соловійов, В. Осецький [1] та інші. Водночас у зв'язку з динамізмом інвестиційно-інноваційних процесів і різноманітними підходами до їх аналізу, класифікації та оцінювання значна частина питань залишається не вирішеними дотепер. Малодослідженими серед них є питання формування елементів дієвої інноваційної інфраструктури країни.

Постановка цілей

Метою статті є дослідження, аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку інноваційної інфраструктури України, визначення проблем і розроблення шляхів підвищення ефективності функціонування інноваційної інфраструктури країни.

Виклад основного матеріалу

Незважаючи на існуючі труднощі інноваційна сфера України зберігає життєздатність і тенденцію розвитку. Цьому сприяють як ринкові, так і адміністративні важелі. Однак значення держави при цьому повинно бути вагомим. Особливо це стосується інвестиційних аспектів інноваційної діяльності. Інвестування капіталів в нові технології дозволить істотно активізувати виробничу активність, збільшити кількість робочих місць, а також, що особливо важливо, стимулюватиме інноваційний розвиток підприємств, організацій, а отже, розвиток регіонів та економіки країни загалом. В Україні інноваційна інфраструктура ще недостатньо розвинена, не охоплює всі ланки інноваційного процесу і не має системного підходу до забезпечення відповідними послугами у сфері інноваційної діяльності. Варто зазначити, що за сучасних умов в Україні сформовані лише деякі елементи інноваційної структури, практично не діють венчурні фонди і центри трансферу технологій, немає належної підтримки діяльності винахідників, раціоналізаторів, науковців, які мають завершені науково-технічні розробки. Також недостатньо реалізовується освітній і науковий потенціал, насамперед вищих навчальних закладів, у сфері інформаційно-комунікаційних, високих технологій тощо. Однак, окремі елементи інноваційної інфраструктури в Україні вже сформовано. Зокрема, утворено 24 інноваційних бізнес-інкубатори, 10 інноваційних центрів, при вищих навчальних закладах – підрозділи з питань інтелектуальної власності, Український інститут науково-технічної інформації з регіональними відділеннями [2].

Інноваційну інфраструктуру утворюють сукупність підприємств, організацій, установ, їхніх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, наукові, виробничі, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні, з питань трансферу технологій тощо). Основними елементами інноваційної інфраструктури є державні інноваційні фінансово-кредитні установи, венчурні компанії і фонди, зони інтенсивного науково-технічного розвитку (технополіси), технологічні парки (технопарки), інноваційні центри (технологічні, регіональні, галузеві), інкубатори (інноваційні, технологічні, інноваційного бізнесу), консалтингові (консультаційні) фірми тощо.

Законодавче забезпечення інноваційної діяльності в Україні насамперед регулюється Законом України "Про інноваційну діяльність" (ВРУ від 04.07.02 №40/IV), де подані термінологія та основні аспекти державного регулювання в сфері інноваційної діяльності, охарактеризовано правовий режим інноваційних проектів, продуктів, інноваційних підприємств та методологію їх державної реєстрації, а також особливості фінансової підтримки та міжнародного співробітництва в сфері інноваційної діяльності. У Законі України "Про наукову і науково-технічну діяльність" (№1316-IV/2003) визначаються організаційні, правові та фінансові засади функціонування та розвитку науково-технологічної сфери. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" (№443-IV/2003) створює правову базу для концентрації ресурсів держави на провідних напрямках науково-технологічного оновлення виробництва, забезпечення вітчизняного ринку конкурентною, наукомісткою продукцією та виходу з нею на світовий ринок. У Законі України "Про спеціальний режим діяльності технологічних парків" (№3333-IV/2006) визначено правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків. Також у цій сфері суспільних відносин діють Цивільний Кодекс України (глава IV "Право інтелектуальної власності"), Закони України "Про інвестиційну діяльність" (№1560-12), "Про наукову і науково-технічну експертизу" (№51/95-ВР), "Про власність" (№ 697-ХІІ), "Про державне регулювання в сфері трансферу технологій" (№ 143-V), Указ Президента України від 30.12.2005 року № 1873/2005 "Про утворення Державного агентства України з інвестицій та інновацій", Указ Президента України від 11.07.2006 року № 606/2006 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 квітня 2006 року "Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України ". На жаль, в Україні не створена не тільки закінчена законодавча база інноваційної діяльності (чинне законодавство вкрай фрагментарне), але і саме соціально-економічне середовище – недостатньо інноваційних фондів і бірж науково-технічних розробок, мало бізнес-центрів, бюро патентного і юридичного захисту інтелектуальної власності, бюро незалежної експертної оцінки проектів, немає

розумного маркетингу і реклами науково-технічної продукції. Істотним недоліком системи національного регулювання розвитку інноваційної сфери є те, що вона, на відміну від законодавства більшості країн світу, не лише не сприяє розширенню джерел фінансування інноваційного розвитку, але й протидіє залученню небюджетних коштів та унеможлиблює формування спеціальних, зокрема відомчих, фондів фінансування інновацій. Це значною мірою позначилося на ставленні корпоративного сектора до фінансування досліджень та розробок. Навіть там, де такі фонди створювалися ініціативно, їхні кошти вилучали в державний бюджет. Позиція корпоративного сектора щодо фінансування наукових досліджень і розробок, та ставлення держави до неї є сьогодні головними причинами того, що витрати недержавного сектора на наукові дослідження продовжують скорочуватися. До того ж за розрахунками науковців, майже 70 % коштів на науково-технічні розробки припадає в Україні на IV і тільки 23 % – на V технологічний уклад, 60 % інноваційних витрат – на IV технологічний уклад, 30 % – III, а на V – лише 8,6 %*. Отже, негативні процеси в загальній структурі виробництва поширюються на деградацію технологічної структури діючих підприємств. Одна з основних перешкод на шляху до економічного зростання є повільний процес інституціональних і економічних перетворень на рівні економічних суб'єктів промислового виробництва. Значення управлінського фактора в інвестиційному процесі за останні роки надзвичайно зростає, і тому дуже актуальним стає використання прогресивних форм управління і сучасного методичного забезпечення. На більшості ж промислових виробництв немає стратегії розвитку, управлінського обліку, структура управління неефективна, не здійснюється бізнес-планування, не усвідомлена необхідність професійного маркетингу. Зазначені фактори негативно впливають на прийняття рішень потенційними інвесторами, оскільки існує великий ризик утрати коштів. У результаті, навіть рішучі спроби держави створити сприятливий інвестиційний клімат нівелюються на мікрорівні.

В умовах розвиненої ринкової економіки, що забезпечуються ринком цінних паперів, інвестиції значно перевищують всі інші джерела фінансування: до 60 % коштів підприємства залучають на ринку цінних паперів. Однак, незважаючи на обмежені інвестиційні можливості бюджету, підприємств, банків, сьогодні у використанні механізмів залучення інвестицій поки що спостерігається істотне відхилення від загальноприйнятих у світі норм.

На макроекономічному рівні розуміння важливості розвитку інноваційної інфраструктури в забезпеченні стійкості як підприємств, галузі, так і економіки загалом зумовлено глибокими структурними перетвореннями в економіці, заснованими на експорті ресурсів і імпорті машин і устаткування; високим ступенем зносу основних фондів, найшвидше устаткування; потребою промисловості в нових знаннях і технологіях, що забезпечують випуск конкурентоспроможної на світовому ринку продукції; необхідністю збереження і розвитку науково-технічного потенціалу і інноваційного підприємництва, запобігання витоку інтелектуальної власності і наукових кадрів за кордон, підвищення результативності наукової діяльності; проблема створення нових робочих місць; створенням ринку інновацій.

Досвід створення та розвитку національних інноваційних систем як у економічно розвинутих країнах, так і в країнах, що динамічно розвиваються, засвідчує, що інноваційна модель розвитку економіки характеризується функціонуванням комплексу інституційного, ресурсного та інформаційного забезпечення інноваційної діяльності, який створюється завдяки активній державній підтримці розвитку інноваційної інфраструктури запровадженням програмно-цілевих методів управління цією сферою.

У червні 2007 року Кабінетом Міністрів України було прийнято рішення про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми "Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2008–2012 роки", згідно з якою передбачається, що розвиток інноваційної інфраструктури можна здійснювати за такими варіантами:

- збереження існуючого підходу до розвитку інноваційної інфраструктури, яка вже не відповідає вимогам часу;
- розвиток фінансової підсистеми інноваційної інфраструктури;
- розвиток виробничо-технологічної підсистеми інноваційної інфраструктури.

Передбачається створити близько 335 таких елементів, завдяки чому буде створено понад 10 тис. нових робочих місць для висококваліфікованих фахівців;

- збільшити до 10 тис. одиниць кількість суб'єктів малого підприємництва, що реалізують інновації;

- підвищити не менш як на 5 відсотків інноваційну активність промислових підприємств;
- збільшити обсяги виробництва інноваційної продукції на 20 відсотків;
- залучити близько 7 млрд. грн. інвестицій для реалізації інноваційних проектів.

Варто зазначити, що розвиток інноваційної інфраструктури має забезпечуватися насамперед створенням інноваційних підприємств (інноваційних центрів, технопарків, інноваційних бізнес-інкубаторів тощо) та утворенням кластерів, взаємопов'язаних систем, необхідних для ефективного здійснення усього циклу інноваційної діяльності – від генерації ідеї до реалізації нововведення.

Треба визначити проблеми, що стримують розвиток інноваційних процесів в Україні:

- відсутність науково-методологічної бази формування інноваційної системи;
- відсутність системності у здійснюваних державою заходах щодо реалізації інноваційного потенціалу національної економіки;

- державне управління інноваційною діяльністю здійснюється без чітко сформульованої стратегії науково-технологічного та інноваційного розвитку, інтегралу її реалізації, послідовної на виваженої зовнішньої та внутрішньої економічної політики;

- відсутність дієвої системи пріоритетів розвитку науково-технологічної сфери;

- неготовність апарату державного управління до предметної діяльності, спрямованої на інноваційний розвиток економіки;

- державне управління інноваційною діяльністю забезпечується за галузевим принципом;

- нескоординованість дій суб'єктів інноваційної діяльності;

- недостатність фінансових ресурсів для забезпечення наукових досліджень та впровадження інноваційних розробок;

- інноваційна сфера нашої країни і досі не стала по-справжньому привабливою для вітчизняних та іноземних інвесторів. Значною мірою такий результат пов'язаний з обмеженими можливостями держави в спрямуванні фінансових потоків в інноваційний розвиток економіки і недостатнім державним стимулюванням інноваційної діяльності.

Висновки

Сьогодні в Україні існує декілька основних чинників, що загрожують інноваційному процесу, а саме: недостатній рівень фінансування науково-технічних робіт, слабкий розвиток інфраструктури трансферу технологій, зниження рівня “інтелектуалізації” експорту і зростання імпортозалежності країни, недостатній рівень інформаційного забезпечення інноваційної сфери, недосконалість податкової системи і повільний розвиток ефективних форм інноваційної діяльності.

Для формування дієвої інноваційної інфраструктури потрібно впровадження такої низки заходів:

- створення та підтримка діяльності виробничо-технологічних, інноваційних та наукових структур (технопарків, інноваційно-технологічних центрів, наукових парків, соціотехнополісів, міст високих технологій, академістечок, бізнес-інкубаторів, інноваційно-технологічних та інжинірингових фірм, фірм, що виробляють імпортозаміщуючу продукцію та працюють в полі трансферу технологій);

- розвиток експертних систем (створення та підтримка діяльності експертно-дослідницьких центрів, надання експертних висновків для виробників, інвесторів, страхових служб тощо);

- розвиток інформаційних систем (створення та підтримка діяльності аналітичних і статистичних центрів, інформаційних баз і мереж);

- створення сприятливого середовища для розвитку інноваційних процесів, реалізації замкненого інноваційного циклу, від ідеї до виробництва і продажу (впровадження) високотехнологічних продуктів і технологій, яка буде реалізувати послідовність “ідея – проект – продукт”, доступну і зрозумілу для участі будь-якого представника суспільства – як юридичної, так і фізичної особи;

- організація і проведення попередньої експертизи, зокрема комплексної науково-технічної, інноваційних та інвестиційних проектів.

– створення єдиного “вхідного вікна” для інвестицій і субсидій у розвиток інноваційного процесу, створення єдиного “вхідного вікна” для регулювання потоку інноваційних пропозицій (ідей), створення єдиного “вихідного вікна” для нових продуктів, послуг, а також щойно створених (на інноваційній основі) підприємств;

- стандартизація інвестиційно-інноваційної діяльності відповідно до міжнародних норм;
- налагодження співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями, урядовими та неурядовими організаціями іноземних держав з питань залучення фінансових ресурсів в економіку України і реалізація з ними спільних інноваційних та інвестиційних проектів і програм;
- управління підприємствами (інноваційними проектами);
- інші заходи, що сприяють розвитку інноваційної інфраструктури та впровадженню інноваційних програм.

Сьогодні в Україні відомо декілька основних чинників, що загрожують інноваційному процесу: недостатній рівень фінансування науково-технічних робіт, слабкий розвиток інфраструктури трансферу технологій, зниження рівня “інтелектуалізації” експорту і зростання імпортозалежності країни, недостатній рівень інформаційного забезпечення інноваційної сфери, недосконалість податкової системи і повільний розвиток ефективних форм інноваційної діяльності.

Інноваційна інфраструктура повинна охоплювати усі ланки інноваційного процесу (освіту – наукову та науково-технічну діяльність – виробництво – споживання). Їй повинні бути притаманні такі властивості:

1. Поширеність у всіх регіонах, що дасть змогу виконувати на місцях завдання функціонально повного інноваційного циклу: від розробки інноваційної пропозиції, маркетингу і техніко-економічного обґрунтування до впровадження та комерціалізацію новацій.
2. Універсальність та гнучкість, що сприяють реалізації інновацій у будь-якій сфері діяльності та адаптивність до швидких змін у розвитку як науки і техніки, так і ринкового середовища.
3. Інформаційна, кадрова та фінансова забезпеченість усіх ланок інноваційної діяльності.
4. Конструктивність, що забезпечує досягнення оптимального остаточного результату.

Перспективи подальших досліджень

В Україні переважно вже створено законодавчу базу в сфері інноваційної діяльності, але реально не сформовано цілісної та ефективної національної інноваційної системи, також за сучасних умов не існує розробленої послідовної низки заходів щодо формування та розвитку ефективно діючої інноваційної інфраструктури України, тому першочерговим завданням є розроблення та впровадження на практиці цих заходів.

1. Осецький В.Л., Затонацька Т.Г. Стратегія нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки // Фінанси України. – 2006. – №7. – С. 38–49. 2. Гесць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. – Харків: Перспективи. – 2006. – 272 с. 3. Швиданенко О.А. Конкурентоспроможність як фактор розвитку національної економіки // Стратегія економічного розвитку України: Наук. збірник. – К, 2004. – Вип. 4. – С. 155–156. 4. Щедрина Т. Ринок інновацій та шляхи його розвитку // Економіка підприємств. – 2004. – №7. – С.109–119.